

PERÉNYI BALÁZS

Határon túl

■ BOZGOROK ■

Mit jelent a száműzetés? Hol található az ardennes-i erdő, ahol megbújhat az üldözött, megtalálja párját a szerelmes, megtér a bűnös? Honnan menekülnek, milyen hatalom üldözi el a bujdosókat? Kicsoda a Herceg, a bolond, a melankolikus filozófus? Egyáltalán miért játszunk el az Ahogy tetszik-et?

A Honvéd Kamaraszínház Bozgorok című előadása szenvedélyes, egyben pontos válaszokat ad ezen kérdésekre az „Ahogy tetszik ókán”. Minden akciónak, minden mondatnak, minden ötletnek „értelme” van. Csak arról szólnak, amiről mondandójuk van, arról viszont élesen és nagyon szellemesen. Előadásuk másfél óra. Elhagyják az első felvonást (nem látjuk a bitorló Frigyes „udvarát”, ahonnan fut, aki teheti), mert nincs szavuk a paranoiás hatalom leírására, vagy egyszerűen nem érdekli őket a politika. Az ardennes-i erdő foglalkoztatja őket.

Az ardennes-i erdő: Ardeal – Erdély. Pontosabban egy falusi kiskocsmá „odaát”. A Szkéné pástszínpadának egyik végén pult gagyí italokkal, zongora, mosogatóasztal la-vórral, kistűzhely, felette színes neonfelirat: Bufet Ardeal. Szemben, a bejárat mellett létra, amelyre darts-táblát eszkábáltak. Kockázatos megoldás, rá is ijeszt az érkező nézőkre Phoebe, a kiskocsmá dizőze – Shakespeare pásztorlánya –, aki unalmában mind vadab-bul hajigálja a nyilacsákát. Középpütt szedett-vedett asztalok és székek, amiket buhera,

Fazekas Júlia (Phoebe) és Györy András Botond (Sylvius)

asztallapra applikált kislámpák világítanak meg. Színpompás kocsmái félhomály. Csicsaré szegényesség. Ez hát a menedék.

Itt tengeti napjait a világot járt kocsmafilozófus, néhai bölcsész – Shakespeare melankolikus bölcselője –, Jaques. Itt for-golódik a bárékesnő körül könyökman-kójával Adidas dzsoggingjában Sylvius. Az epekedő „pásztor” balesete alighanem összefügg határtalan rajongásával. Itt szol-gál Juci: mosogat, ágyneműt és vizet húz, vagy gumicsizmában kibaktat a disznók-hoz. A börmellényes, szakadatlan cigaret-tázó főnökben van a száműzött herceg méltóságából: ő a kocsmái kisközösség ve-zére. Ám ő az öreg pásztor, Corinnus is. Fa-lusi ember – hosszan mesél Próbakőnek a pálinkafőzés titkairól, maga ácsolta a kis fenyő színpadot, amire igen büszke. Remek-ül zongorázik: jamelnek is egy fergetege-set Próbakővel. Finom lelkű művészféle, mellesleg simlis kisvállalkozó, aki rögvest megemeli árait, mikor a presszójába gya-nútlan turisták vetődnek. Végül nagy len-dülettel szerelmes lesz, mint Oliver az *Ahogy tetszik*-ben. Beleszédül az ezoterikus érdeklődésű Céliába, aki miután letesz-telte, hogy csillagjegyeik (Bika és Szűz) „ta-lálnak”, erőst felindul a székely fiú kissé

Fazekas Júlia, Győry András Botond, Bor László (Orlando), Dióssi Gábor (Próbakő) és M. Simon Andrea (Rosalinda)

vidéki, de annál gavallérosabb udvarlásán („Mondták már neked, hogy apád tolvaj volt? Lelopta a csillagokat a szemedbe”), és viszonzszeret. Corinnus összetett személyiség, amin nem is csodálkozhatunk, hiszen öt szereplő szövegeit és tulajdonságait kapta, Kátai István emberismeretét, tehetségét igazolja, hogy mégis egységes személyiséget állít elénk. Betér még Vili, Juci udvarlója pörge kalapban, hóna alatt hegedű, valamint Ibike (Buzássy Adrienne) és kislánya (Zsákai Júlia), mindketten gyönyörű viseletben, mielőtt neki indulnának poliészter óriásszatyaikkal vásárolni, illetve felvételizni a „konzervatorikába”, ahol a sugárzó szépségű lány hegedülni fog.

Hozzjuk téved be Pestről („875 kilométer messziről”) Rosalinda – férfigúnyában, Célia – extravagáns ruhában, valamint Próbakő – hátán csóvázás hátizsák, benne gitár. Rosalinda megcsóválott lány, feltehetően ezért vágott neki az útnak, sokadik hónapban lehet, kertész munkásnadrágja elől kikerekedik. Orlando bicskával ront a helyi-ekre, hogy eleséget szerezzen magának és hörcsögének, Ádámnak (az eredetiben Ádám öreg szolgája). A merény nem túl meggyőző, hiszen a cingár fiú úgy fest pulóverre húzott pólójában, mint egy alternatív ízlésű tanárképzős. Rosalindát kutatja széles e Kárpát-medencében. Fényképes plakátokat, szórólapokat, valamint szerelmes verseket szór szét, hogy meglelje kedvesét (a drámában Orlando verseket aggat az erdő fáira), akivel valószínűleg egyetlen éjszakát töltött. Corinnus-Herceg-Oliver

szép szavaival megszelídíti a nekivadult fiatallembert. Próbakő, a „bolond” öregedő szakállas hippy, aki nőt akar mindenáron („én hiszek a házasság előtti szexben”), s ha más nem akad, Jucit szédíti nagyvárosi dumájával, gitárjátékával, dobtudományával.

A mondatoknak talán fele, lehet annyi sem, származik Shakespeare-től (Szabó Lőrinc-től), a többi átírt dialóg, rögzített rögtönzés, csoportszleng, kiszólás. Szellemes, friss szöveg. „Pedig olyan jó szomorúnak lenni és hallgatni” – mondja Jaques. „Akkor fekvőrendőrnak lenni jó” – feleli Rosalinda, és ez valóban humorosabb manapság, mint az eredeti „kapufélfának lenni jó”. A rendező, Rusznyák Gábor jeleneteket szerkeszt át, húz össze, cserél meg, szövegeket dob szét, ad át másnak, mégis a *Bozgorok* hűségesen meséli újra Shakespeare történetét. Nem játszanak a zenialis darab ellen: életre keltik. Felismerhetővé, átélhetővé teszik azokat az erőket, amelyek meghatározzák a szereplők cselekedeteit. Mit jelent a kitaszítotttság, mit a száműzetés érzése? Az unióból jó ideig kiszoruló Romániában élő magyarok életérzésével rokon. Mi a különbség az udvar és a vidéki emberek élete között, amiről Próbakő és Corinnus hosszan vitatkozik? A pesti és erdélyi emberek közti szociokulturális különbözőség. Miért olyan elkeseredett Rosalinda szerelme? Mert egyedül maradt születendő gyermekével.

A figurák Shakespeare szereplőinek kortárs alakításai: akarataik, indulataik, érzelmeik azonosak; csak ismerősebbek náluk. Jelenbe ültetésük nem primitív leegyszerűsítés, összetett figurák lebutítása, nem lehúzás, nem hozzászabás a jelenkor kisszerűségéhez, mint olyan gyakran az aktualizált Shakespeare-játékoknál. (Nem véletlen, hogy az aktualizálás színházi szitokszó lett.) Az átírás a színészek életismeretét jobban mozgósító játékra nyújt lehetőséget. A társulat él is a lehetőséggel, a kamaratérben nagyon igaz, nagyon személyes színjátékot látunk. Úgy tudnak fergetegesen, helyenként szélsőségesen komédiázni, hogy nincs bennük semmi teatrális nagyozolás.

Próbakő Dióssi Gábor. Nem bohóckodik, mégis lehangolódott komikus. Játéka szemlélteti, hogyan lehet bohózati klisék mellőzésével egyszerre nagyon hitelesen és nagyon markánsan fogalmazni. Sokat tud a kocsmák, házibulik bölcs bolondjairól, és ezt a tudást lendületbe hozza az előadás. Az *Ahogy tetszik* elképzelhetetlen Rosalinda nélkül, és a „Bozgoroknak” van Rosalindája. Sőt, kettő is van! A bemutatóon Kovács Ágnesanna játszotta irtozatos energiával, mégis színesen és érzékenyen. Féktelen volt és gunyoros, naiv és okos, dühös és kiszolgáltatott. Könnyben úszó szemmel kacagta ki szerencsétlenségét. Csak-hogy kertész nadrágba bújtatott hasa nem színházi tömés volt, ahogy az ki is derült, amikor egy döbbenetes pillanatban lehúzta fölsőjét, hogy leleplezze magát Orlando előtt. Új Rosalinda kellett az előadásba, melynek egyik legfőbb értéke az ő játéka volt. M. Simon Andrea, a premier Céliája vette át a szerepet, s ezzel megmentette a produkciót. Rendező és színész nő sajátos megoldást választott: M. Simon Andrea a Rosalindát játszó Kovács Ágnesannát alakítja. Mondatait azonos ritmusban, azonos hangsúllyal mondja, mint előde,

mozdulatai az ő mozdulatai. Érdekes mutatvány, számos finom árnyalat elvész ugyan, de a vállalkozás mindamellet heroikus, az eredmény meggyőző. (Sajnos azonban a Céliát átvevő Szócs Erika szürke és érdektelen utánzata M. Simon Andreának. Talán az egyetlen igazi gyengéje Rusznyák Gábor rendezésének, hogy ezt a második Céliát nem találta ki.) A Honvéd Kamaraszínház fiatal színészei, akik jórészt Erdélyből érkeztek, vallomásos bensőséggel, szimpatikus öniróniával, fájdalmas nosztalgiával formálják meg figuráikat. Megannyi izgalmas, bonyolult személyiség! Jaques – Domokos László – cinizmusa mögött felsejlik egy jóérzésű ember nyitottsága, játékosága. Phoebe – Fazekas Júlia – ízléstelen tramliságán átüt vonzó nőessége, sebzettség. Orlando – Bor László – kamaszos túlzásai és esetlensége meghatóak. Juci – Gecse Noémi – bumfordisága csak látszólagos, nem olyan ostoba ő, hisz végül eléri majd, amit akar: feleségül fogják venni, és elhúzza erről a helyről. Sylvius – Győry András Botond – szenvedélye szerelmi pipogyaságból, önemésztő féltékenységből férfias dühbe fordul, jól elrakja Phoebét, együtt sántikálnak Magyarországra, a nő kezdi respektálni eddig lenézett lovagját.

Remek játéklehetőséget kínálnak a rendező merész ötletei, melyek legtöbbször a szituációk kibontását szolgálják. Nagyszerű találmány, hogy Rosalinda szerelmi leckéjét a nézők előtt prezentálja, ez is aláhúzza a borzasztóan komoly játék örült teatralitását. Mikor Orlando és a fiúnak hitt Rosalinda megcsókolják egymást, a kocsmá népe döbbenet elfordul. „Amúgy meg, ez csak itt ekkora probléma!” – kommentálja a bizarr történetet a világot járt Jaques. A játéknak súlyos tétet biztosító ötlet Rosalinda terhessége, ami nagy elszántsággal akár ki is olvasható az eredetiből, hiszen Rosalinda már az első felvonásban „gyermeké apjának” nevezi Orlandót. Van számtalan „csak” nagyon elmés játékötlet, ilyen a Phoebe szájába helyezett miniegyő, ami belülről világítja meg az éneklő kitaruló torkát.

A „bozgorok” („hazátlanok” – román szitokszó), a Bufet Ardeal lakói elvágyódnak nyomorúságukból, ugyanakkor bizalmatlanok az odaatról jöttekkel szemben. „Széthordjátok az országunkat...”, azt hiszitek, hogy itt minden eladó” – felelik ingerülten, amikor a meggyötört utazók eladó telekről tudakozódnak. *Pula kululuj*, tanítják kópésan a turistáknak a román trágárságot (ló...-t), hadd örüljenek a „rómaiak másodszülottei”, amikor köszöntés gyanánt ezt hallják a magyaroktól. Az anyaországiak ellenben könnyedén „leázsiázzák” Erdélyt („mégis, az Urál melyik oldalán vagyunk”), mert „közös a zuhanyzó” stb. Félreértés és gyanakvás övezi vendégek és vendéglátók viszonyát, elapadt az együvé tartozás tudata, alig tapasztalni az odaadó vendégszeretetet, amivel az Erdély-járók legendáiban találkozunk. Erteetlen és fölényes magyarok s őket megvágó sértett erdélyiek kóstolgatják egymást. Próbakó, a pesti bohóc intellektuel fölényesen lebunkozza a nagyszerűen muzsikáló Corinnust, miután együtt zenéltek egy jót. Vilivel már rosszabbul jár a korosodó hippik: a lány udvarlója nemes egyszerűséggel pofon vágja a gúnyolódó csodabogarat.

Mégsem sötét és reménytelen hely a félhomályos Ardeal. Kilátástalan szegénységük ellenére több figyelem, nyitottság, őszinteség található az itt élő emberekben, mint az otthoniakban. Beszélgetnek, kíváncsiak a másokra. Otthonosabb ez a zug, ahol édes-bús román dalt énekel a magyarul beszélő román énekesnő, mint a nagyvilág. Corinnus-Herceg szavaival: „Na? Testvéreim a számkivetésben... Nem jobb-e ez az élet... Ezek az erdők?... Na? De, nem? Itt nem érzem, csak Isten büntetését, az időt: a fagy fogát, a téli szél csikorgását; de bárhogy harap, mosolygok, s azt mondom: ez nem hízélgés; ezek becsületes informátorok, azt tudatják velem, hogy mi is vagyok! Nekem tetszik itt.” Szerelmek, barátságok szövődnek, Rosalinda és Orlando egymásra talál, sebek gyógyulnak, harag szűnik, fájdalom tűnik, mint Shakespeare bűvös ligetében. Együtt dobálnak a táblára a párok (páros darts), majd jókedvűen asztalhoz ülnek, ahol ott gőzölög a nyílt színen főzött tokány és puliszka. Szól a hegedű, teli torokból énekelnek, lázasan anekdotáznak, fogy a pálinka, nagyszerű a hangulat. Ekkor érkezik a hír, hogy van igazolvány, lehet menni Magyarba. Régi és újdonsült párok nekivágnak. Hazatérnek? Lassan elkészön mindenki, a szín kiürül, Jaques egyedül falatozik az összetolt asztaloknál: „Hiába várnak! Azok már nem jönnek vissza! Majd visszajönnek mint turisták! Vagy majd az (édes)anyjuk temetésére...” Tudja, mi is tudjuk, hogy rezignált fájdalma indokolt, egy szegényesebb, mégis élhetőbb életformát búcsúztat Székely Izsák (Jaques) és az előadás. Nem lesz jobb Budapesten sem. Ők csak tudják! Ők is nekivágtak nemrég! Mi csak tudjuk. Indul Vili, Ökrös Csaba is hegedűjével, hogy eladja a „muzsikát” Pesten a Fonónak. A fájdalomosan szép előadás igazolja, hogy nem feltétlenül a publicisztika az igaz beszéd a valóságról; érvényes lehet az áthallásos, utalásos színházi nyelv is, amelyet régebben a cenzúra kényszerített ki, manapság pedig szövevényes gondolatok játékos megfogalmazását teszi lehetővé.

BOZGOROK (Honvéd Kamaraszínház, Szkéné Színház)

Shakespeare *Ahogy tetszike* okán, Szabó Lőrinc fordítása alapján. A RENDEZŐ MUNKATÁRSA: Buzássy Adrienne. RENDEZTE: Rusznyák Gábor.

SZEREPLŐK: Bor László, Dióssi Gábor, Domokos László, Fazekas Júlia, Gecse Noémi, Győry András Botond, Kátai István, Kovács Ágnesanna, M. Simon Andrea, Szócs Erika, Zsákai Júlia, Buzássy Adrienne.

Ionesco fontos szerző Kolozsváron. A kopasz énekesnő Tompa Gábor rendezte előadása terelte a magyar színházi szakma figyelmét a rendszerváltás után a kolozsvári teátrumra, amely ezzel a produkcióval sikeres európai turnét tett, és számtalan díjat nyert. Néhány év múlva a színház életében meghatározó szerepet játszó rendező, Vlad Mugur Budapesten is vendégszerepelt Székekéjére kaptuk fel (ha felkaptuk) a fejünket. Ezúttal ismét Tompa rendezett Ionescót, a Jacques vagy a behódolás; egy olyan darabot, amely megírása (azaz 1950) óta elsősorban az alternatív és amatőr színházakat érdekelte; egy olyan társulattal, amely mostanában visszanyerni látszik régi (rendszerváltás körüli) fényét, tehetőségét, csapatszellemét; egy olyan színházban, amely művészi szempontból az elmúlt évtől fogva ismét magára talált, s olyan, korábbi önmagához méltó, jelentős előadásokat hozott létre, amilyen a Silviu Purcărete rendezte Pantagruel sógorője vagy a Doktor Faustus.

Ionesco „naturalista színművének” – egyébként valamennyi darabjának – színre állítása lehet realista, és lehet stilizált. A dilemma az írónak abból az utasításából ered, hogy az ő darabjait realista felfogásban kell színre vinni. A kétféle értelmezés ma is megjelenik a színpadon. Például Ascher Tamás legutóbbi *A kopasz énekesnő és A lecke*-rendezése a Madách Kamarában a realista játékmódot követte. Tompa Gábor első Ionescója viszont végtelenségig stilizált volt, a szereplők marionettbábokhoz hasonlítottak, a szinte automatizált játékot Tompa azzal hangsúlyozta, hogy az előadás végén visszapörgette az egészet, azaz fordítva és gyorsítva újból előadta a darabot. A Jacques stilizációja első látásra *A kopaszé*hoz hasonló, de csak részben. Miközben az előadásban nyoma sincs a szerző által alcímben jelzett naturalizmusnak, legalábbis annak, amit eddig így tituláltunk, mégis eleven, hús-vér figurákat látunk a színpadon, vagyis az élet legsűrűjébe kerülünk. Mert itt aztán minden csupa sűrítmény, egy-egy gesztus, hang, nyelvtörtés vagy egy harisnyatartó hivatott arra, hogy jellemezzen embert és élethelyzetet. Stilizáció ez a javából, ha stilizáción azt értjük, hogy a színpadot és a játékot nem borítják el a felesleges részletek, hanem a részletgazdagság minden mozzanata célirányosan és gazdaságosan tör a lényeg felé. A színészek nem tesznek úgy, mintha, mintha utánóznák az életet, a színpadon mégis élet van – furcsa, bizarr, sokfejtű élet. Leegyszerűsítő, beskatulyázó és címkékben fogalmazó színházi szókincsünk – realizmus, naturalizmus, stilizáció – megbukik e vizsgán.

A kolozsvári Jacques láttán a mives az első jelző, amely az ember eszébe jut: díszlet, jelmez, kellék, maszk, smink, az előadás egész szcenikája kifinomult, precízen meg-